

Gerbrand Muller

Afscheid en andere verhalen

De Sneeuwstorm 2025

Alle verhalen bestaan al. Verreweg de meeste moeten echter nog verteld worden. Het allergrootste deel zal nooit aan de beurt komen. Als jongen stelde ik me ze wel voor als trams. Door niemand opgemerkt bewegen ze zich over hun onzichtbare sporen voort. Ze rijden niet hard, wie wil kan gemakkelijk op de treeplank stappen, vanwaar je, alweer als je wilt, verder naar binnen kan lopen, dieper het verhaal in. Zo'n treeplank is bijvoorbeeld de zin: 'Langzaam, met grote stappen om niet te worden teruggeblazen, liep hij van het gebouw vandaan.' Nu sta je op de treeplank. Je houdt je aan een stang vast, als je toch twijfelt in het ritje kan je met een sprong de treeplank weer verlaten, maar je kan ook naar het balkon stappen. De tweede zin, het achterste stukje van het balkon, luidt: 'De storm, die tot in de zaal hoorbaar was geweest (als omlijsting van de loftuitingen en de kwinkslagen in de toespraken), blies sonoor door de bomen.' Is dit wat? Lokt het me om verder langs het balkon door te schuiven? Ik kan me ook nog omkeren, terug naar de treeplank en vandaar weer op straat springen: dan gaat de tram, oftewel het verhaal, voort, door niemand opgemerkt. Ik besluit om nog een stapje verder naar binnen te gaan. De derde zin luidt: 'Zware takken bogen krakend heen en weer.' Lijkt me dit wat? Misschien toch wat te cliché. Maar mijn nieuwsgierigheid is gewekt.

G.M.

Gerbrand Muller

Afscheid en andere verhalen

De Sneeuwstorm 2025

Afscheid en andere verhalen

© 2025 Gerbrand Muller

Uitgave van De Sneeuwstorm

Boekverzorging en foto omslag: Ewout Storm van Leeuwen

ISBN: 978-90-833028-4-3 (papieren boek)

ISBN: 978-90-833028-5-0 (e-boek)

NUR 303 (verhalenbundel)

Inhoud

Vooraf	6
Stage	7
Verkeerde trein	85
Eenmansactie	122
Afscheid	146
Verantwoording	218
Publicaties van Gerbrand Muller	221

Vooraf

Voor de verhalen in deze bundel geldt hetzelfde als voor die in *Oom Adriaan, Vogeltje-hertje waar was je* en *In het geknisper van de bevroren takken*: ik ben er tientallen jaren geleden mee begonnen en heb ze meermalen, steeds met tamelijk lange tussenpozen, opnieuw ter hand genomen. Ze spelen zich dus grotendeels af in een periode die nu alweer geruime tijd achter ons ligt, wat ze, net als de verhalen in mijn vorige bundels, misschien wel des te interessanter maakt voor lezers met belangstelling voor het recente verleden.

G.M.

Stage

Het museum onderscheidde zich van de andere huizen aan de gracht door de zware pilasters en tympanen en de in de loop van eeuwen grijs geworden zandstenen kariatiden aan de gevel. Ik zette mijn fiets tegen de pui. Met ontzag keek ik omhoog naar de pilasters en de daarlangs oprijzende, star voor zich uitstarende vrouwengestalten (op het hoofd van een van hen was een duif neergestreken).

Ik beklom de stoep, belde en duwde tegen de met festoenen versierde deur. Ik stond in een marmeren hal met een plafond van weelderig stucwerk. De portier keek me vanuit zijn loge afwachterend aan. Ik noemde mijn naam en voegde eraan toe dat ik in het museum stage kwam lopen. Terwijl hij mijn komst door de telefoon aankondigde staarde ik naar de wanden en het plafond. De stilte drong zich aan me op. Van de straatgeluiden hoorde ik niets, wel klonken dieper in het gebouw de fijne, heldere slagen van een klok.

Een man verscheen door een deur en kwam met snelle stappen op me toe. Hij drukte me met een brede lach de hand.

‘Stafleu. Ik ben de conservator, u bent onze stagiair, prettig dat u er bent.’

De krachtige handdruk was als de bezegeling van de verplichtingen die vanaf dit moment op me rustten. Ik volgde hem in snel tempo door de hal, we passeerden glazen deuren, liepen door gangen en beklommen een trap met vergulde smeedijzeren leuning.

Met een stem die in de ruimte galmde vertelde de conservator dat de directeur in New York was en dat ik daarom met hem genoeg moest nemen. Hij raadde me aan de eerste dagen regelmatig door het museum op verkenning te gaan. Te zijner tijd zou ik mijn aandeel in de rondleidingen krijgen; wat dat betreft zouden ze er niet tegen opzien om misbruik van mijn aanwezigheid te maken.

We bestegen verscheidene trappen en bereikten een zolderportaal met hoge dakvensters. Via een deur kwamen we in een zonnige ruimte met grote ramen en een vloer van lichte brede planken.

‘Hier zult u de meeste uren slijten. Ruimte genoeg, een uitzicht waar we u om benijden. Dit is mijnheer Morel, wiens gezelschap u voor lief zal moeten nemen.’

Achter een bureau zat een magere, al wat oudere man met een innemend gezicht, die me vriendelijk toeknikte en me met oplettende ogen opnam.

De conservator legde uit dat mijnheer Morel mijn werkzaamheden met me zou doorpraten. Hij

had dat graag zelf gedaan, maar omdat hij de directeur moest vervangen kon dat helaas niet.

De man achter de tafel kwam overeind toen de conservator zich had teruggetrokken. Hij noemde zijn naam en drukte me de hand, waarbij zijn bovenlichaam zich hoffelijk naar voren boog. Zijn ogen bleven onderzoekend op me gericht. Ik kreeg het gevoel dat hij me wilde peilen en wendde verlegen mijn ogen af. Ik liet mijn blik door het vertrek dwalen en merkte op dat ik het een mooie ruimte vond.

‘Ja, het is geen onaangename plaats om te werken.’ Zijn stem klonk merkwaardig zacht, alsof het hem tegenstond hem te laten klinken.

‘Een verrassing dit hier te vinden.’

‘Meent u dat? Alle grote grachthuizen hebben zulke zolders.’

Zijn rustige, discreet afwachtende houding vergrootte mijn verlegenheid. Ik liet mijn ogen steeds maar korte tijd op hem rusten. Hij had werkelijk een opmerkelijk innemend gezicht. Toch waren de trekken op zichzelf beschouwd niet mooi: een grote, hoekige neus, in de kassen verzonken ogen, een grote mond met onregelmatige, grijs verkleurde tanden. Maar de expressie – de oogopslag en de manier van lachen – gaf het gezicht een opvallende distinctie.

‘Maar ze zijn niet overal zo fraai bewaard gebleven,’ zei ik.

‘Nee, dat is waar, ze zijn niet overal zo fraai bewaard gebleven.’

Hij liep voor me langs en terwijl hij zonder gerucht naar een verderop staand bureau toeliep werd ik me bewust van de stilte die in het vertrek hing. Aan dit bureau kwam ik te werken, vertelde hij. Overigens zou ik ook veel in het Prentenkabinet zitten, op het archief en in de universiteitsbibliotheek. Hoe ik mijn tijd indeelde was mijn zaak. Ik zou in het algemeen heel zelfstandig zijn en veel dingen zelf moeten oplossen. Hij hoopte dat ik daar geen bezwaar tegen had. Ik zei dat ik dacht van niet. Hij knikte en sprak verder. Hij had een welluidende stem, mijn oren wenden al aan de zachte klank. In opmerkelijk lange zinnen legde hij uit wat er van me verwacht werd. Het museum had voor de uitbreiding van de afdeling lokale geschiedenis behoefte aan een beschrijving van de wijze waarop de ontwikkeling van verschillende tijdperken aanschouwelijk kon worden gemaakt. Hijzelf hield zich bezig met de periode tot en met de tachtigjarige oorlog, de conservator richtte zich op de periode 1650-1750, zou ik me willen verdiepen in de tweede helft van de achttiende eeuw? Hij had al wat literatuur voor me bij elkaar gezocht, een be-

gin was er dus al. Ik moest eerst proberen me een beeld van de tijd te vormen. Dat was het belangrijkste en tegelijk het moeilijkste: de sfeer van een tijd achterhalen. Hier stuitte je op een dilemma. Je kon geen beeld van een tijdperk geven zonder de werkelijkheid geweld aan te doen, maar zonder beeld was er geen geschiedenis. Persoonlijk zag hij het als een voorrecht dit werk te mogen doen, want het dwong je op een andere manier over geschiedenis na te denken.

Zijn manier van spreken gaf me het gevoel dat er een verstandhouding tussen ons bestond, alsof we elkaar al langer kenden en niet nog pas vijf minuten geleden kennis hadden gemaakt. Ik besepte ook dat er een zekere eruditie bij me werd verondersteld en bang hem teleur te stellen hield ik zoveel mogelijk mijn mond. Met licht ontzag keek ik naar de boeken die op het bureau waren klaar gelegd. Johannes Müller, *Bescheiden betreffende de Doelistenbeweging te Amsterdam in 1748*, H.T. Colenbrander, *De Patriottentijd*, Paul Hazard, *La Crise de la Conscience Européenne...* Peter Gay, *The Enlightenment*, W. P. C. Knuttel, *Verboden boeken in de Republiek der Vereenigde Nederlanden...* P. Geyl, *De Patriottenbeweging 1780 – 1787*, Rijklof Michaël van Goens, *Vrijmoedige bedenkingen, Brieven van en aan J.D. van der Capellen van de Poll*, R. Fruin,

Staatsinstellingen van Nederland, P. L. Muller, De staat der Vereenigde Nederlanden in de jaren zijner wording...

‘Ik heb maar wat neergelegd. De bedoeling is niet dat je dit allemaal gaat lezen. Kijk wat er van je gading is, de keuze is aan jou. Neem van sommige boeken alleen een snuif. Dit werk bijvoorbeeld’ – hij nam me het boek dat ik had opgepakt uit handen – ‘geeft je een idee van de historische grondslag, sommigen zouden misschien spreken van de *onvermijdelijkheid* – maar ik wacht me ervoor zo ver te gaan – van het vreemde samenraapsel van organen dat meer dan twee eeuwen de naam van Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden mocht dragen. *De Patriottenbeweging* van onze groot-Nederlander: lees dat tussen de bedrijven door, mocht je het nog niet kennen, het is de moeite van het lezen waard, al is het maar vanwege de zinnen die soms bij Hooft lijken te zijn weggelopen, dus bij Tacitus. Tacitus, Pieter Geyl vertellen een verhaal, dus kijk uit! Wantrouw de verhalen, hoe meeslepend ze ook zijn. Geschiedschrijven is verhalen schrijven, maar wantrouw jezelf vanaf de eerste zin die je op papier zet, alle verhalen zijn fabels! Brieven van Van der Capellen: doorlezen, prachtige lectuur. Idem de bedenkingen van Van Goens, vrijmoedig als ze zijn. Paul Hazard, Peter

Gay: een snuif. *Bescheiden betreffende...* laat je niet afschrikken door de veelheid, de warboel van feiten, laat je erin verzinken. Op het moment dat je meent een rode draad te pakken te hebben duik je weer op. Zie je de draad dan nog, zet hem uit je hoofd en duik weer in de feiten. Blijf je de draad ook dan nog zien, houd hem dan maar even vast, want stel je voor dat het nu net de draad is, de rode draad waar we allemaal naar op zoek zijn.'

Tenslotte zat ik achter het bureau en sloeg het boek open waarmee hij me had aangeraden te beginnen. Ik bekeek de inhoudsopgave en begon aan het voorwoord. 'Dit boekje wil niet meer zijn dan een begrijpelijk en overzichtelijk relaas van een uiterst verwarde episode in onze geschiedenis'... Maar ik slaagde er niet in me te concentreren. Ik keek af en toe door een van de ramen naar buiten, waar zwaluwen boven boomtoppen en rode daken cirkelden, en liet soms even mijn ogen rusten op mijn kamergenoot, die nu verdiept was in zijn eigen lectuur en mijn aanwezigheid scheen te zijn vergeten. Zinnen die hij had gezegd en die ik soms maar half begrepen had, bleven zich in mijn hoofd herhalen. Ik luisterde scherp. Van het verkeer drong alleen een vaag en ver verwijderd gezoem tot deze ruimte door. Mijn aandacht werd getrokken door heldere, gestage hamerslagen op steen of

op klinkend metaal, die heel in de verte klonken. Ik legde mijn handen op het tafelblad: hier zat ik dan, hier zou ik voorlopig blijven. Ik zou: werken, wat me werd opgedragen zo goed mogelijk volvoeren. Op voorwaarde dat ik vertrouwen had. Vertrouwen waarin? In 'mezelf'? In het leven?

Ik nam een van de folioellen die klaar lagen en een potlood met een scherp geslepen punt. Weer gleden mijn ogen over het blad van het bureau. Dat was groot, het gloeide in de zon en voelde warm als ik mijn hand erop legde. Voor me had zich een baan van zonlicht over de hele lengte van de vloer gelegd. Ik keek opnieuw naar Morel waarbij ik het gevoel had dat ik iets ongeoorloofds deed, maar mijn ogen werden steeds weer naar hem getrokken. Toen ik op een gegeven ogenblik weer opkeek, was hij opgestaan.

'U hebt wel zin in koffie,' zei hij met een elegante buiging en verliet de kamer.

Onder de koffie vertelde hij over het museum. Het dankte zijn ontstaan aan de verzamelwoede van een paar negentiende-eeuwse collectioneurs. Daar droeg het nog de sporen van. De collectie was eigenlijk nog steeds een samenraapsel. Het museum stond te boek als schilderijmuseum, maar bijna niemand wist dat het ook een curieuze ver-

zameling munten en penningen herbergde. Dan was er een vrij groot aantal muziekinstrumenten, niet te bezichtigen voorlopig wegens ruimtegebrek, verder porselein, meubels, kinderspeelgoed. Het meeste achter slot en grendel en ongecatalogiseerd. Dat was 'het grote werk' dat nog moest gebeuren: het totale bezit catalogiseren. Het ging boven zijn krachten en Stafleu wilde geen haast maken met wat hij noemde 'de beschrijving van een lappendeken'. Voor hem, Morel, lag in dat lappendekenachtige nu juist de charme. Geen van de andere kleinere musea in de stad, en er waren er meer dan ik dacht, kon bogen op een dergelijke verscheidenheid. Het Huis Sontrop bezat een aantal clavecimbels en spinetten waarop op winteravonden concerten werden gegeven, het Pandjeshuis herbergde een collectie van in de loop van de laatste honderd jaar door arme mensen verpande bezittingen zoals sieraden en uurwerken, het Speelhuis een verzameling muziekdozen, piano-la's, speelautomaten en jukeboxen. Mechanische instrumenten had het museum ook, misschien nog wel meer dan het Speelhuis, trouwens ook sieraden, voor een deel wegens plaatsgebrek in bruikleen gegeven aan het Pandjeshuis. Inderdaad, wat bezat het museum niet? 'Als u me nu vraagt of het consequent is om dit allemaal in stand te houden

en zelfs uit te breiden, dan ben ik geneigd om nee te zeggen, maar ik moet bekennen dat het museum voor mij met het verlies van die inconsequentie een groot deel van zijn aantrekkelijkheid zou verliezen.'

De verdere ochtend verliep in stilzwijgen. Het kostte me grote moeite mijn aandacht bij mijn lectuur te houden.

'In zoverre is het werk van den geschiedschrijver Sisifusarbeid... Feiten als kiezelstenen in een vergaarbak dooreenschudden waardoor telkens andere constellaties ontstaan... Doch de geschiedschrijver zal voor lief moeten nemen dat de verbanden die hij met grote stelligheid meende te kunnen leggen door zijn opvolgers zullen worden uiteengetrokken, zoals die opvolgers er vrede mee zullen moeten hebben dat de na hén komende historici weinig eerbied zullen hebben voor het bouwwerk dat zij hebben opgericht...'

Ik wierp steeds opnieuw blikken om me heen. Mijn bureau stond als een eiland in de ruimte. Mijn ogen maten de afstanden die me scheidden van de muren en van het raam. Ik werd me bewust van een flauw zoete geur die in het vertrek hing. Soms schreef ik iets op, waarbij het potlood een zacht krassend geluid maakte. Bij elk gerucht dat

ik maakte was ik me ervan bewust dat ik de stilte verstoorde.

De zon had zich bijna helemaal uit de ruimte teruggetrokken toen de deur openging en een oudere vrouw binnenkwam. Ze bewoog zich behoedzaam, blijkbaar om zo weinig mogelijk gerucht te maken. Het leek wel of ze dat voor de grap deed, want haar gezicht straalde als van ingehouden pret. Ze kwam op me toe en zei terwijl ze mijn hand tussen haar beide handen nam:

‘Ik ben mevrouw Hommes van de bibliotheek.’

Toen ging ze naar Morel en er ontspon zich een fluisterend gesprek. Ik verstond woorden, geen zinnen. De vrouw sprak het meest, met een geagiteerde stem. Tenslotte kwam Morel overeind en ze liepen naar de deur. Op de drempel keerde hij zich om en zei dat ik nu kon pauzeren. Officieel duurde de pauze van kwart voor een tot half twee, maar daar werd niet zo strikt de hand aan gehouden. Terwijl hij dit zei lachte mevrouw Hommes naar me alsof hij iets heel grappigs had gezegd.

Ik stond op toen ze verdwenen waren en doorkruiste de kamer, waarbij ik neiging voelde op mijn tenen te gaan lopen. Ik vond mijn jas aan de kapstok op het portaal, ging de trap af en kwam op een breder portaal met twee kolossale kasten van

glanzend hout, wortelnotenhout. Ik betrad een zaal: sierkisten, secretaires, penanttafels, een tikkende klok. Schilderijen: een jonge vrouw achter een spinet, een jager in vol ornaat met zijn hond en een weitas waaruit de kop van een fazant stak. Het raam zag uit op een in achttiende-eeuwse stijl aangelegde tuin met kunstig geschoren heggen en ovale en ronde perken. Ik verliet de zaal, volgde een gang en daalde verscheidene zacht krakende trappen af. Toen stond ik in de hal waar ik me vanmorgen bij de portier had gemeld. Diens loge was nu leeg. Ik duwde de zware voordeur open en liep de stoep af.

Buiten was het warm en vochtig. In de lucht was een chaos van geluiden. Mijn jas zat warm, ik trok hem uit. Ik kwam in een volle, smalle winkelstraat. Ik stond lang in een bakkerswinkel op mijn beurt te wachten en kocht broodjes, die ik lopende opat. Daarna wist ik niet meer hoe ik de tijd moest doorbrengen. Ik wilde wel terug naar het museum, maar ik kon er niet toe besluiten om voortijdig in het lege vertrek achter het bureau te gaan zitten. Wat deed Morel nu? Koffiedrinken met mevrouw Hommes? Wat voor werk deed hij? De 'lappendeken' ging boven zijn krachten. Feiten uit de Tachtigjarige Oorlog als kiezelstenen doorschudden zodat er steeds andere constellaties

ontstonden. Zich steeds weer onderdompelen in de feitenwarboel totdat hij de rode draad zag waar iedereen naar op zoek was...

Ik draalde voor een koffiebar zonder te kunnen besluiten er naar binnen te gaan. Ik stond een tijdje voor de etalage van een antiekwinkel en slenterde verder. Toen ik later maar op het kozijn van een met planken dichtgetimmerd raam wilde gaan zitten, zag ik dat het een minuut voor half twee was. Hollend keerde ik terug naar het museum.

De portiersloge was nog leeg. Ik liep door de hal, passeerde de glazen deur en besteeg de trappen met de vergulde smeedijzeren leuningen. Ik overwoog om nu al een paar zalen te gaan bekijken, maar besloot daar pas morgen mee te beginnen. Via het portaal met de kasten van wortelnoten-hout en nog een trap kwam ik weer op de zolder. Ik hing mijn jas op en ging de zolderkamer binnen. Niemand. Ik ademde de zoete geur in van de lange morgen die ik hier had doorgebracht. Ik liep naar mijn bureau, waar ik met enige bevreemding mijn eigen handschrift op de witte gelinieerde folio-vellen herkende. Ik ging zitten en sloeg het boek open waar ik vanmorgen in bezig was geweest. Mijn ogen dwaalden door de ruimte. Ergens beneden klonken de hoge snelle slagen van een klok.

Ik stond weer op, liep naar de deur en daalde de zoldertrap af. Ik ging de zaal in waar ik voor de pauze had rondgekeken. De strakke rangschikking van de secretaïres, penanttafeltjes en stoelen met damasten bekleding aan weerskanten van de schoorsteenmantel gaf me het gevoel een indringer te zijn. Ik trad op mezelf toe in een spiegel met een zware vergulde lijst. Ik rechtte mijn rug en trok mijn stropdas recht.

Ik vorderde 's middag enkele tientallen bladzijden in mijn boek en voegde een paar regels toe aan wat ik 's morgens geschreven had. Toen was het vijf uur. Ik schoof het boek opzij en keek om me heen. Morel was een tijdje geleden verdwenen en nog niet teruggekomen. Aarzelend liep ik naar de deur. Die ging juist open en Morel stond voor me.

'Ja, de hoogste tijd,' zei hij terwijl hij glimlachend een stap opzij deed om me door te laten.

Op het portaal nam ik mijn jas en daarna aarzelde ik opnieuw. Moest ik op hem wachten of zou ik maar naar beneden gaan? Ik daalde de trap een stukje af en bleef weer staan. Beneden was het donker, blijkbaar hadden ze daar de luiken al dichtgedaan. Was er niemand meer in het gebouw? Ik hoorde geen geluid, zelfs niet het tikken van een klok. Het was alsof de stilte nog steeds groeide;